

**BAHRİYE TEŞKİLATINDA AKÎM KALAN BİR
ISLAHAT TEŞEBBÜSÜ
-1827 TARİHLİ TERSANE-İ ‘ÂMİRE KÂNÛNNÂMESİ-**

*A Failed Reform Attempt of Imperial Maritime Organization
-The Imperial Naval Arsenal Law of 1827 dated-*

Ahmet YARAMIŞ*

ÖZET

Sultan II. Mahmut, 1827 yılında Bahriye Teşkilatının yeniden yapılanması amacıyla Kaptanpaşalık görevine İzzet Mehmet Paşa'yı getirdi. Sultan'ın kendisinden reform beklentisi içinde olduğunu bilen Paşa, yeni bir Bahriye Kânûnnâmesi hazırlamak için hemen çalışmalara başladı. 22 Eylül 1827 tarihinde Kânûnnâme taslağı Sultan'ın onayıyla yürürlüğe girdi. Kânûnnâme; idari, mali ve askeri açıdan önemli yenilikler getirmekteydi. Ancak donanmanın Navarin'de yok edilmesiyle bu ıslahat teşebbüsü akâmete uğradı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Mahmut, İzzet Mehmet Paşa, Bahriye Kânûnnâmesi

ABSTRACT

In 1827, Sultan Mahmut II appointed İzzet Mehmet Pasha as a Kaptanpasha in order to restructure of Naval Organization. The Pasha knew that his master was in expectation of the reform, started to work immediately to prepare a new law of admiralty. The Prepared draft law on September 22,1827 entered into force with the consent of Sultan. The law included important innovations in administrative, financial and military terms. However, the reform attempt was finally undone by the destruction of the Navy in Navarino

Key Words: Ottoman State, Mahmut II, İzzet Mehmet Pasha, The Admiralty Law

GİRİŞ

Bilindiği üzere Osmanlı Devleti, ilk zamanlarda daha ziyade bir kara devleti görünümündeydi. XVI. yüzyılın başından itibaren büyük bir deniz gücü haline gelerek Akdeniz'in büyük bir bölümü ile Karadeniz, Kızıldeniz, Ege ve Marmara Denizlerini tek başına kontrol etmeye başladı ve bu

---

*Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. ahmetyaramis@aku.edu.tr.

konumunu XVII. yüzyılda da devam ettirdi. Üstelik Portekiz Devleti'nin saldırılarına maruz kalan Hindistanlı Müslümanlara yardım için tertip ettiği Hint Okyanus Seferleri ile güç ve kudretini Hindistan'a kadar taşıdı. Ancak Avrupa Devletlerinin Rönesans ve Reform hareketleri ile eğitim, sanat, bilim, felsefe, teknoloji ve diğer alanlarda gerçekleştirdiği ilerlemeye ve coğrafi keşiflerle elde ettiği muazzam ekonomik güce karşılık Osmanlı Devleti, iç karışıklık ve isyanlarla uğraşmaktaydı. Bu durum, devletin ister istemez kendi içine kapanmasına ve Avrupa'da yaşanan gelişmelerden uzak kalmasına sebep olmaktadır.

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı sultanları ve devlet adamları devletin siyasi bütünlüğünü muhafaza etmek için Batı'nın savaş teknolojisi ve sanatına ihtiyaç olduğunu gördüler. Bu münasebetle Avrupalı Devletlerin saldırılarına karşı en yeni silahlarla donatılmış, talimli ve intizamlı bir orduya sahip olmak için gayret ettiler¹. Bütün askeri teşkilatın ıslahı için köklü bir program hazırlanması ve uygulamaya konulması, ancak III. Selim Döneminde (1789-1807) gerçekleşti. III. Selim, bahriye alanında, donanma ve tersane ile ilgili aksayan hususları öncelikle yayınladığı kanun ve nizâm-nâmelerle düzeltmeye çalıştı. Bu münasebetle yayınladığı "*Nizâm-ı Donanma-yı Hümayûn*" ile kaptan ve neferlerin yetiştirilmesi, uyacakları disiplin kuralları, savaşta ve barışta yapılacak görevleri yeniden düzenledi; askerlerin maaşlarında iyileştirmeye gitti, rüşvetin önüne geçmeye çalıştı², Avrupa'dan deniz subayı ve uzmanları getirdi³, hâlihazırda kullanılan tersaneler ile âtil durumda bulunanları yeniden çalışır hale getirerek yeni filolar inşa etti⁴, tersane ve donanmanın gelir ve giderlerine nezaret etmesi için de "*Tersane Hazinesi ve Defterdarlığı*" teşkilatını kurdu⁵.

Bahriye Teşkilatında yenileşme II. Mahmut Döneminde (1808-1839) de devam etti. Sultan'ın Bahriye'yi de içine alan askeri müesseselerin yenileşmesi arzusu, ülke içinde baş gösteren isyanlar, Rusya ile savaş, sivil ve askeri bürokrasinin muhalefeti nedeniyle uzunca bir süre gerçekleşemedi. Ancak askeri alanda yenileşmenin önünde en büyük engel olarak duran

¹XVIII. yüzyıl askeri ıslahatları için bkz: Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yay., İstanbul 1988; Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.1, E Yay., İstanbul 2008.

² Enver Ziya Karal, "Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar", *Türk Tarih Vesikaları*, 1/III, 1941, s. 204; Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu(1789-1867)*, TTK, Ankara 2001, s.79, Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.1, E Yay., İstanbul 2008, s.321.

³ M. Alaaddin Yalçınkaya, "Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü", *Osmanlı*, C.6, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.684-694; Nejat Göyünç, "Hüseyin Paşa, Küçük" DİA, C.19, İstanbul 1999, s.7; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, TTK, Ankara 1988, s.67.

⁴Karal, a.g.e., s.67.

⁵Gencer, a.g.e., ss.67-68.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (1826), devletin sivil ve askeri müesseselerinde köklü yeniliklere başlanmasını sağladı.

Bu çalışmada, Navarin felaketi öncesi Kaptanpaşa İzzet Mehmet Paşa'nın Bahriye Teşkilatını yeniden düzenlemeye çalışması ve uygulamaya konulan yeni Tersane-i âmire Kânûnnâmesi incelenecektir.

A- Navarin Felaketi Öncesi Osmanlı Donanması ve Tersanesinin Durumu

II. Mahmut, tahta çıktığı 1808'den Navarin felaketinin yaşandığı 1827'ye kadar geçen süre boyunca, iki defa Kaptanpaşalığa tayin edilen ve yaklaşık on yıl kadar görev yapan Hüsrev Mehmet Paşa hâricinde, genellikle görev süreleri bir yılı geçmeyen ondan fazla Kaptanpaşa tayini yaptı⁶. Bu yıllar arasında donanmanın modernize edilmesi ve yeni gemilerin inşası faaliyeti, tahsisatın yetersizliği nedeniyle yavaş ilerledi. Çalışır durumda olan tersaneler daha çok, mevcut gemilerin tamiri işiyle uğraştılar. Tersanelerdeki araç gereçler kötü durumda bulunmakta, çalışanların birçoğu mesailerine dikkat etmemekte hatta dışarıda başka işlerle uğraşmak için ortalıktan kaybolmaktaydılar. Tersanelerdeki kereste, çivi, bakır ve diğer malzemelerin sıklıkla çalınması vak'a-i âdiyye'den idi. Tersane çalışanlarının bazıları; maaşlarının düşüklüğünü, tersanenin malzemelerini satarak telafi etme yoluna gitmekteydiler. Çalınma nedeniyle ortaya çıkan kereste eksikliği gemi yapımını sekteye uğratmaktaydı ve devlet, tersanenin kereste ihtiyacını karşılamak için yabancı devletlerden temin yoluna gitmekteydi⁷.

Bu güçlükler, Donanma-yı hümayûn'un gemi sayısını artırmak bir yana; mevcudun muhafazasını da zora soktu. Donanma, 1807'de yirmi kalyon gemiye sahip iken; 1827'de bu sayı on bire düştü. Üstelik bu on bir kalyonun bir kısmı da denize açılacak durumda değildi. Donanmanın sahip olduğu bir diğer gemi çeşidi olan firkateyn sayısında ise çok fazla bir azalma olmayıp yirmiye yakın firkateyn denize açılır vaziyeteydi. II. Mahmut, 1808-1827 yılları arasında yeni gemiler inşa ettirdiyse de sayısal olarak III. Selim'in donanma gücünün gerisinde kaldı. Donanmanın askeri gücü gemi sayısının azalmasına paralel olarak 15.000'e düştü. Oysaki III. Selim Dönemi'nde donanmanın asker sayısı, bu rakamın iki katından daha fazlaydı⁸.

⁶İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.V, Türkiye Yayınları, İstanbul 1971, ss.223-227.

⁷BOA, *Kânûnnâme-i Askeri Defter- A. {DVNSKNA.d.6, vr.97a-98a.*

⁸Shaw, *a.g.e.*, C.2, s.55.

B- İzzet Mehmet Paşa'nın Kaptanpaşa Olması ve Tersane-i Âmire Kânûnnâmesi

İzzet Mehmet Paşa'nın selefi olan Hüsrev Mehmet Paşa, Asâkir-i Mansûre seraskerliğine tayin edilmeden kısa bir süre önce Fransız bir subayın yardımıyla 800 kişilik bir deniz piyade taburu kurdu. Fransız askeri modelinde kurulan tabur, İstanbul'a gelmeden önce aylarca sıkı bir talime tabi tutuldu. Paşa, taburun iyice muntazam ve talimli hale geldiğine kanaat getirdikten sonra İstanbul'a gelerek Sultan'ın takdirine sundu. II. Mahmut, Bâb-ı Seraskerî Kışlasında deniz piyade taburu askerlerinin talimde gösterdikleri maharet ve atıştaki başarılarından büyük memnuniyet duydu. Sultan, Asâkir-i Mansûre birliklerinin de bu taburun yaptığı talim usulü üzere eğitilmesini emretti ve bir süre sonra da Hüsrev Mehmet Paşa'yı Asâkir-i Mansûre Seraskerliğine tayin etti⁹.

Hüsrev Mehmet Paşa'nın serasker olmasıyla boşalan Kaptanpaşalık görevine 9 Şubat 1827'de Anadolu Valisi İzzet Mehmet Paşa tayin edildi. Paşa, sultanın en güvendiği devlet adamlarındandı. Vaka-i Hayriye'de, isyan eden Yeniçeri Ocağı'na karşı sultanın yanında yer aldı ve Ocağın bozguna uğratılmasında büyük yararlık gösterdi. Bu hizmetine karşılık olarak Karadeniz Boğazı'nın Anadolu cânibi Muhafızlığı ile Sultanönü, Karahisar-ı Sâhib ve Ankara sancaklarının idaresi "Anadolu Valiliği" ünvanıyla kendisine verildi¹⁰. Kaptanpaşalığa tayin edilinceye kadar bu görevlerde bulundu.

İzzet Mehmet Paşa, yeni görevine başlar başlamaz, donanma ve Tersane-i âmire'nin durumunu süratle gözden geçirdi. Tespit ettiği eksiklik ve aksaklıkların düzeltilmesi için bir kânûnnâme taslağı hazırladı ve bunu bir inha ile Bâb-ı âlî'ye arz etti. Ardından, II. Mahmut'un irâde-i seniyyesiyle yeni Kânûnnâme, 22 Eylül-1 Ekim 1827 tarihinde yürürlüğe girdi¹¹.

C- Kânûnnâme'nin İçeriği:

Kânûnnâme'ye donanma ve Tersane-i âmire'de görülen eksiklik ve aksaklıklar ifade edilerek başlanmakta; ardından, yapılacak yeni düzenlemeler sıralanarak bunların gerekliliği vurgulanmaktadır. Bütün bu hususlar Kânûnnâme'de şöylece zikredilmektedir:

⁹ BOA, HAT, no: 23325; Mehmed Esad Efendi, *Vak'a-nivis Es'ad Efendi Tarihi* (Neşre Haz: Ziya Yılmaz), Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000, ss.777-778; Ahmed Lütfi, *Vak'anivis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, C.1, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, ss. 174,187-188; Robert Walsh, *A Residence at Constantinople*, Vol. II, London 1836, p. 523.

¹⁰ Ahmed Lütfi, a.g.e., C.1, s.151; Cevdet Küçük, "İzzet Mehmed Paşa, Darendeli", *DİA*, C.23, İstanbul 2001, s.559.

¹¹ Kânûnnâmenin tam metni için bkz. BOA, A. {DVNSKNA. d.6, vr. 91a - 98b (evâil-i Rebî'u'l-evvel 1243). Ayrıca BOA, A. {DVNSKNA. d.2, vr. 64a-72a; *Maliyeden Müdevver Defter*, no. 9002, s.81-87'de de kânûnnâmenin birer sureti bulunmaktadır.

- Osmanlı Devleti'nin geçmişte kara ve denizde büyük bir güç haline geldiği, zaman içinde gemi inşasında ve harp sanatında meydana gelen gelişmelere ayak uydurmaya çalıştığı, hatta araç-gereç bakımından diğer devletlerin gemilerine göre daha ileride bulunduğu fakat gemilerin çalıştırılmasında en önemli işlevi gören *mellâh*¹² ve *sudagabo*¹³ mürettebatının yeterince muntazam olmadığı ve sayıca yetersiz bulunduğu, bir yararlılığı olmayacağına bilindiği ve her sene gemilerin donatımında mahzurlu olduğu halde zorunluluktan müste'men¹⁴ mellâh ile şundan bundan derme çatma biraz râbitasız ve talimsiz mellâh ve sudagabo istihdam olduğu, bu şekilde gemilere alınan mellâh ve sudagabolardan da verim alınmadığı,

- Bu kânûnnâme ile donanma sefere çıkacağı zaman hemen birkaç gün zarfında tanzim olunacak surette alınan sudagabo ve mellâhların yerine bundan böyle mellâh adıyla yeni baştan asker alımı yapıp bu askerlerin talim yoluyla maharet kazanmalarının sağlanacağı ve daima hazır bir şekilde tutulacağı,

- Öteden beri donanmanın sefere çıkacağı zaman taşradan asker alımı yaptığı, bunun yerine kışlalarda dâimi surette hazır asker bulundurulacağı; bu amaçla, kışlalara 4200 reis, 3000 topçu, 800 tüfenkçi olmak üzere toplam 8000 asker alımına gidileceği; hâlen donanma ve Tersane-i âmire'de 3000 askerinin mevcut olduğu kalan miktarın tedariki için münâsib yerlerden teminine bakılacağı,

- Önceden donanmada gabyar¹⁵ bulunmaması sebebiyle reislerin, geminin yelken ve arma hizmetini yerine getirme göreviyle istihdam olduğu; Kaptanpaşa (Küçük) Hüseyin Paşa'nın döneminde arma hizmeti için Suluca ve Çamlıca'daki gayr-i Müslim teb'ânın gabyar ve marinel¹⁶

¹² Osmanlı Donanmasındaki gemilerin çalıştırılmasında görevli bir askeri sınıfın adıdır.

Şemsettin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 1987, s.1398'de, Mellah'ı "gemicî, bahrî, gemi ile denizlerde seyahat eden ve gemicilik ilmini bilen adam" tanımlamaktadır.

¹³ 1750'lerden 1820'li yılların sonlarına kadar Osmanlı donanmasındaki gemilerde "top atan" görevlilere verilen isim. Ayrıntılı bilgi için bkz. M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, İstanbul 1983, s.262; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1988, s. 489-490.

¹⁴ Osmanlı Devleti ile barış içinde olan devletlerin vatandaşlarından Osmanlı ülkesinde ikamet edenler için kullanılan tabir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pakalın, a.g.e., C.II, İstanbul 1983, s.631.

¹⁵ Osmanlı donanmasındaki gemilerin yelken ve arma hizmetini yerine getirmekle görevli olanlara verilen isim. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., Ankara 1988, s. 487-488; Pakalın, a.g.e., C.I, İstanbul 1983, s.640.

¹⁶ Osmanlı donanmasındaki gemilerin yelken ve arma hizmetini gabyarlarla beraber yerine getirmekle görevli olanlara verilen isim.

olarak istihdam edilmeye başlandı; zamanla bu görevlerin sadece onlara mahsus gibi algılandığı; bu yanlışlığı düzeltmek için Müslüman reis, topçu ve tüfenkçi alımı yapılacağı ve böylece gayr-i Müslim gabyar sorununun ortadan kalkacağı,

- İhtiyaç duyulan askerin 1000 kadarının Sayda, Akka, Gazze, Remle, Beyrut ve Trablusşam sahillерinden vali ve mutasarrıflar marifetiyle Araplardan temin edileceği; geri kalan 4000 asker ihtiyacının da sahillere sınırı olmayan sancak ve kazalardan temin edileceği; askerlerin 15 yaşından 20 yaşına kadar güçlü, kuvvetli ve bekâr yiğitlerden seçileceği; kaldırılan Yeniçeri Ocağı mensuplarından yazılmak isteyenlere ise müsaade edilmeyeceği,

- Donanmaya alınacak topçu ve reis neferlerinin her dokuz neferine bir onbaşı, her yüz neferine bir yüzbaşı ve yüzbaşı mülâzımı, Tophane'deki gibi ikişer çavuş tertip ve tayin olunacağı; Tersane-i âmire'de mevcut başreisler ile ikinci ve üçüncü reisler, yelkenciler, topçular ve sudagabolar gerekli oldukça reislerin ve topçuların başlarına yüzbaşı ve yüzbaşı mülâzımı ve mülâzım-ı evvel ve ikinci çavuş olarak seçilip ve tayin olunacağı; gerekirse yeni mülâzım olmuş ve ehil olanlar, reislerin ve topçuların başına yüzbaşı olarak tayin edileceği; bundan dolayı halen Tersane-i âmire'de kıdemli bulunan reisler, yelkenciler, topçubaşı ve sudagabolar haklarına ve istihkaklarına göre seçilip tayin olunduktan sonra yeniden yazılan neferatın içinde kabiliyetli olanların tecrübelerine bağlı olarak onbaşı atanacakları; reisler, yelkenciler, topçubaşı ve topçuların seferden “mansûren ve muzafferen” tersaneye döndüğünde istihkaklarına göre yüzbaşı, yüzbaşı mülâzımı ve çavuş olarak tayin olunacağı; yeni tahrir olunan neferler dahi mahâret sahibi oldukça onların da silsile-i nizâm üzere zabitliğe terfi edileceği,

- Donanmada bulunan yüzbaşı, yüzbaşı mülâzımı, çavuş ve onbaşılının maaş ve mâhiyyelerinin Asâkir-i Mansûre Nizâmına göre düzenleneceği; yüzbaşılık makamı boşaldığında yüzbaşı mülâzımı yüzbaşı, iki nefer çavuşun hangisi en lâyük ise mülâzım, onbaşılının kabiliyetli ve ehliyetli olanlarından birinin de imtihan sonucunda çavuş tayin edileceği; seferde rüesa dâhil tertip olan topçu neferatına muavenet edecek topçu neferatının da bunlara yardımcı olacağı; üç ambarlı vesair süvari kaptanlarının dirayetlilerinden birisinin, Kaptanpaşa bulunanın görüşü ve uygun bulmasıyla kaptanlık maaşıyla reisler ve sudagaboların başına binbaşı olarak tayin edileceği,

- Yüzbaşı mülâzımından aşağı zabitan ve neferatın evlenmelerine müsaade edilmeyeceği fakat bu nizâmnameden önce evlenmiş olan çavuş ve onbaşılara ise bir şey denilmeyeceği,

- Bahriye tertibinin ihtiyaç duyduğu tüfenkçi neferlerinin dahi Asâkir-i Mansûre tertibi üzere aynı mâhiyye ve tayinat alacağı; başlarına imtihanla münasib bir tüfenkçi binbaşısı tayin olunacağı; tüfenkçi neferlerinin görevlendirildikleri gemiye lazım gelen top, cephaneye ve diğer mühimmâtın tertip ve tanzimi hizmetlerini göreceği; Tersane-i âmire'de kaldıkları müddetçe talim yapacak ve gemi hizmetlerinde istihdam olunacakları; neferlerin zanaat ve ticaretle uğraşmalarına müsaade edilmeyeceği; hazar ve seferde devamlı surette hizmet üzere görevli oldukları yerlerde hazır bulunacakları; Tüfenkçi binbaşısının Tersane-i âmire Kethüdâsının emrinde olacağı,

- Bütün neferlerin sıra ve hacca yönelik izin ruhsatının, tekâüdlük, disiplin ve ceza maddelerinin Asâkir-i Mansûre Kânûnnâmesine göre tatbik olunacağı; mâhiyye ve tayinattan başka neferlere mahsus olmak üzere barışta kirpasta birer adet iç gömleği, acem gömleği, dizlik ve püsküllü fes ve bellerine birer adet karacalar kuşağı ve rûz-ı Kasıma kadar üç ayda birer kere birer çift siyah yemeni ve rûz-ı Kasımda kirpasta penyeli kollu nimten ve kukuletalı abâ nimten ve bir adet kukuletalı abâ yağmurluk ve bir adet don ve gömlek ve aba potur ve bir çift siyah çizme, senede bir defa da fes, kuşak ve yağmurluğun verileceği,

- Donanma denize açıldığında her bir gemiye gereği üzere nefer tayini lazım geldikte Kaptanpaşa, bulunmadığı takdirde Tersane Emîni bulunanlar neferlerin münavebesine dikkat ederek kaç yüzbaşı tayin olunmak lazım gelir ise neferatıyla tayin olunmasının Kaptanpaşa ve Tersane Emîni'nin görüşü ile olacağı,

- Bundan böyle gemilere müstakil topçubaşı tayin olunmayıp ne çeşit gemi seferber olur ise bindirilecek, topçu neferlerinin yüzbaşısına topçubaşı ünvanı ve nişanı ve reisler yüzbaşısına başreis nişanı verileceği; gemideki her çeşit harp mühimmâtı sorumluluğunun topçubaşısının uhdesine verileceği, sefer dönüşünde ise topçubaşılık nişanını çıkarıp önceden olduğu gibi yüzbaşı olarak görevine devam edeceği; topçu neferlerinin donanmanın en seçkin askerlerinden olması yönüyle gemideki hizmetlerini sadece top maslahatına hasır etmeyip, cenk vakitlerinin dışında da ırgad, halat ve arma hizmetlerinde dahi bulunacakları; bir gemiye iki üç yüz nefer topçu ve reis neferatı yerleştirilmek lazım geldikte yüzbaşılardan hangisi daha kabiliyetli ise topçubaşılık ve başreislik ünvanının ona bırakılacağı ve bu kurallara dikkat edileceği,

- Donanmaya ait gemi sefere çıktığında nöbetine göre gemiye alınacak reis ve sudagabo neferleri ve subayların, gemi kaptanının emrinde olacağı; gemi içinde disiplinsiz davranışta bulunan neferlerin suçunu onbaşısı çavuşa, çavuş mülâzıma, mülâzım yüzbaşısı ve yüzbaşının dahi kaptana haber vereceği; kaptanın suçun derecesine göre subay-nefer fark etmeksizin gerekli cezaı vereceği,

- Gemilerde görev yapan reis ve sudagabo neferlerinin görevlerinde beceri kazanmaları için barış zamanında Kaptanpaşanın emriyle Tersane-i âmire'den ikişer adet brik ve korvet gemilerinin her birine yirmişer nefer mütefennen reis, altmışar nefer mübtedî ve yirmişer nefer mütefennen kaptan tayin edileceği; gittikleri mahallin sığ ve derinliğini ölçmek için Mühendishâne-i hümâyûn'un sınıf-ı evvel şâkirdlerinin yeteneklilerinden birer adet mühendis ve şâkirdlerden dahi üçer beşerinin ona eşlik etmesi için görevlendirileceği; bunların görev yaptıkları müddet zarfında yanlarına ta'yînâtlarından on beş günlük zahire ve Tersane-i âmire'den yanlarına eski büyük bir sandal verilmesinin uygun olacağı; bunların Marmara Denizi açıklarına giderek dolaşacakları, kimselere zarar vermeyecek mahallerde, sudagabo neferatı, yelken üzerinde top endahtı ve reisler dahi yelken ve arma talimini icra edecekleri, mühendisin şâkirdlere denizde fenn-i hendese uygulamasına dair lazım gelen usul-ü talimi yaptıracağı; on beş gün sürecek bu talimin ardından Tersane-i âmire'ye geri dönüleceği; ardından aynı gemilerle diğer bir takım reis, sudagabo, mühendis ve şâkirdlerin tâlim için denize açılacağı; denizdeki tâlimden dönenlerin ise günlerini boş geçirmeyecekleri, reislerin kâh karada donatılmış gemide arma tâlimi ve kâh küçük tekneleriyle top ve tüfenk atmadan havanın durumuna bakarak filo talimi edecekleri; sudagabolar dahi her gün Aynalıkavak'ta kuru talim ve haftada bir kere dahi İncirlibahçe'de ateşli talim eyleyecekleri; bu şekilde devamlı surette reisler ve sudagabo ve topçubaşılar dahi karada takım takım talim ile iki taraf dahi görevli oldukları deniz ta'lîm ve muharebe yöntemlerini gereği gibi tahsil eyleyecekleri; ayrıca bir miktar neferin dahi kereste naklinde istihdam olunmakta olan gemilerde görevlendirilerek beceri kazanmalarının sağlanacağı,

- Asâkir-i Mansûre'nin Seraskeri ve Nâzırının yetkileri ne ise Kaptanpaşa ve Tersane-i âmire Emîni'nin de Bahriye için aynısı olacağı, buna göre, Bahriye'deki her bir iş ve hususun her ikisinin ortak görüş ve iradesiyle yapılacağı; Kalyonlar Kâtibi olarak tayin olunan efendinin ise "erbâb-ı dirâyet ve ehl-i kitâbetten" olacağı, bütün gemi hocalarının kalyonlar kâtibinin emrinde bulunacağı, "hâl ve haysiyeti" Asâkir-i Mansûre Kitâbeti usûlüne tatbik olunacağı,

- Galatabaşı Ağası emrinde olan çavuşların uygunsuz bulunanları tard olunmuş ise de, Tersane-i âmire'de Dîvânîhâne çavuşları öteden beri çavuşluk adıyla serbestliğe alışmış oldukları ve denizcilikten habersiz olmalarından dolayı sadece *kavas* hizmetinde buldukları; bundan sonra Kaptanpaşalar maiyyetinde olan çavuşlar ile Galatabaşı Ağalığı çavuşlarının görevlerine son verileceği; içlerinde evli ve dürüst olanların bir kısmının Kaptanpaşa maiyyetine alınacağı; Galatabaşı Ağasının idaresi altında olan karakolhanelerini ise Tersane-i âmire veya Asâkir-i Mansûre birliklerinin dönüşümlü olarak idare edeceği,

- Reis, sudagabo, tüfenk-endâz neferâtı, yüzbaşı ve mülâzımı ve çavuşlarının ve tüfenkçi neferâtı binbaşısının maaş, mâhiyye ve ta'yînâtı aşağıda yazıldığı üzere Asâkir-i Mansûre zâbitânı ve neferâtı maaş ve mâhiyyesine tatbik olacağı,

Rütbe	Maaş/Mahiyye (guruş)	Ta'yînât			
		Ekmek (Nân-ı azîz) (dirhem)	Et (Lahm-ı ganem)	Pirinç (Erz)	Tereyağ (Revgan-ı sâde)
Tüfenkçibaşı	750	1600	800	216	20
Yüzbaşı	180	400	200	34	10
Yüzbaşı Mülâzımı	120	400	200	34	10
Çavuş	40	400	200	34	10
Onbaşı	30	400	200	34	10
Nefer	20	200	100	26,5	4,5

Donanma-yı hümâyûn ve Tersane-i hümâyûn'un üst düzey görevlilerinin maaşlarının iyileştirildiği, Pazartesi ve cuma gecelerinde yukarıda belirtilen tayinata ilave olarak nefer dışında olanlara 160 kıyye pirinç ve 27 kıyye tereyağ; nefer olanlara ise 80 kıyye pirinç ve 13,5 kıyye tereyağ verileceği,

- Donanma-yı hümâyûn ve Tersane-i âmire'nin üst düzey görevlilerinin maaşlarının iyileştirildiği,

	Kadîm	Zam	Toplam
Kapudâne-i hümâyûn	12500	12500	25000
Reis-i Liman	12500	12500	25000
Patrona-i hümâyûn	10000	10000	20000
Riyâle-i hümâyûn	9000	9000	18000
Kethüdâ-yı Tersane-i âmire	10750	9250	20000
YEKÛN	54750	53250	108000

- Gemi kaptanlığı görevine atananlara daha önceden birer kat sade elbise ve uygun nişanlar verildiği, bu yeni düzenlemeyle bir defaya mahsus

olmak üzere sade elbise ve uygun nişanlar verileceği, sancakbeyi olanlara altından nişan, Tersane-i âmire askerine ise püsküllü fes verileceği,

- Tersane-i âmire, Hendesehâne (nâm-ı diğer Mühendishâne-i Bahriyye) Nizâmnâmesi gereği olarak halifeleri ve şakirdleri iyi bir eğitim vererek kaptan, mimar ve mühendis yetiştirmesi için görevli kılındığı ancak bir süredir Mühendishâne'de lâıyık üzere eğitim ve öğretime dikkat edilmemesi nedeniyle şakirdlerin bir kısmının Mühendishâne-i Beriyye'ye gitmekte ve bazılarının ise "irâde-i âcizlerini özr iderek dirlik-i âhire sülûk" ettiği, bundan dolayı devam eden şakirdlerde de bezginlik ve ümitsizlik meydana getirdiği, bu kötü halin ortadan kalkması için öncelikle Mühendishâne'nin hoca ve diğer görevlilerinin vazifelerine olan dikkat ve devamları ile maaşlarına zam yapılmasının gerekliliğinin çok açık olduğu; şu an Mühendishâne'de hoca olan Gelenbevî-zâde Mehmed Efendi'nin huysuz olması ve görevini aksatması sebebiyle kendisinden beklenen hizmeti ifa edemediği, Mühendishâne'nin başhalifesi olan Halil Efendi her ne kadar fenninde mâhir ise de hocalık görevini ifa etmede yetersiz olacağını kendisi de beyan ve itiraf ettiği; bu nedenle Gelenbevî-zâde Mehmed Efendi'nin yerine halen Hendesehâne-i Beriyye'de hoca-yı sâni olan Tercüman Yahya Efendi-zâde Mehmed Ruhiddin Efendi'nin getirilmesinin uygun bulunduğu, Mühendishâne'de sınıf-ı sâliste Fenn-i Haritaya dair dersleri, sınıf-ı râbi'de Fenn-i Kitâbet ve Rakam, San'at-ı Resâmiyye, Mukaddemât-ı Hendese, Hesap, Lisân-ı Fransa; sınıf-ı sâni'de İlm-i Coğrafya, Müsellesât-ı Müsteviyye, Tahtât-ı Bahriyye, İlm-i Hendese, Hesap; sınıf-ı evvel'de, Fenn-i Mahrûtiyye, İlm-i Cerr-i Eskal, Hey'et, Müsellesât, Kürrevi-i Fen derslerini ta'lîm ettireceği; Nizâmnâme uyarınca tatil zamanı dışında bütün günlerde devamlı surette gayretli bir şekilde çalışacağı, hizmetine karşılık olarak Tersane-i âmire hazinesinden 600 guruş maaş ve zahîre ambarından 60 vukıyye pirinç, 30 vukıyye tereyağ ve günlük kalyonlar fırından 14 aded ekmek ve tersane kasabından 2 vukıyye et ta'yînâtı tahsis kılındığı, görevini hakkıyla yapar ve kendisine muâdil halifeler yetiştirir ise kendisine hocalık ihsânı ve daha ilerisi olarak devletin başka makamlarında istihdamının caiz olacağı, kendisinin Arapçada yeterli olmaması sebebiyle Osmanıyye Medresesinden Sâkin Hoca-zâde demekle mâruf Mehmet Salih Efendi'nin Mühendishâne'nin Arapça hocalığına 150 guruş mâhiyye ile tayin olduğu,

- Mühendishâne-i Bahriyye'de fenn-i harita şubesi şakirdlerinin üç sınıf i'tibâriyle düzenlendiği; sınıf-ı evvel 20, sınıf-ı sâni 15, sınıf-ı sâlis 12, toplamda 45 öğrenciden oluştuğu; sınıf -ı evvel şakirdlerine 45, sâni'ye 30 ve sâlis'e 15 guruş maaş verildiği, ancak bu sayının yetersiz olması ve Donanma-yı hümayûnda yetişmiş kaptan ve mühendis sayısının çoğaltılması lüzûmu fenn-i harita öğrenci sayısının 45'ten 100'e ve sınıf sayısının 3'ten

4'e çıkarılacağı; 100 öğrencinin sırasıyla sınıf-ı evvel ve sâni 20'şer, sınıf-ı sâlis 25 ve sınıf-ı râbi' 35 olacak şekilde dağıtılacağı; öğrencilerin maaşlarının zamanla artırılacağı, öğrencilerin maaşlarının Mühendishâne-i Beriyye öğrencileriyle aynı hale getirileceği; buna göre sınıf-ı evvel 80, sınıf-ı sâni 65, sınıf-ı sâlis 45 ve sınıf-ı râbi' şakirdlerine 30'ar gurus maaş verileceği; yine Mühendishâne'nin İnşâiyye şubesi öğrencilerinden sınıf-ı evvel'in öğrenci sayısı 8 ve maaşları 80'er gurus, sınıf-ı sâni'nin öğrenci sayısı 10 ve maaşları 65'er gurus, sınıf-ı sâlis'in öğrenci sayısının 10 ve maaşlarının 30'ar gurus olacağı; ayrıca her iki şubenin öğretim kadrosunda bulunan Halife-i evvellere 300'er gurus ve Halife-i sânilere ise 150'şer gurus maaş verileceği, Mühendishâne'nin Hattatı Mahmut Efendi'nin hasta ve ihtiyar olması nedeniyle görevini yerine getiremediği, yerine Kıyyeci-zâde Vasfi Efendi mezunlarından Hattat Ali Efendi'nin 50 gurus mâhiyye ile hattatlık görevine tayin olduğu, Mahmut Efendi'ye ise kayd-ı hayat şartıyla 50 gurus emekli maaşı bağlandığı,

- Donanma-yı hümâyunda istihdam edilen gemi hocalarının fenn-i harita şubesinden olup zamanla geminin kaptanı olmaları kuraldıysa da bundan böyle kaptanlığa sınıf-ı evvel şakirdlerinden olanların tayin olunacağı; donanma, tersanede bulunduğu zamanlarda bunların Mühendishâne'de bütün gün eğitim ile meşgul olacakları, görevli oldukları gemilerin kaptanlarının maiyyetinde gemilerin "âlât-ı arma tanzîmi" ve "armatörlük fennini" öğrenmeye gayret edecekleri; denize açıldığında ise "mühendis" namıyla geminin kullanılması, kılavuzluk, armatörlük gibi geminin sevk ve idaresi için lüzümlü bilgileri uygulamalı öğrenecekleri; haklarında geminin kaptanının vereceği olumlu tezkire ve imtihanın ardından önce brik gemisine ve ardından da korvete tayin edilip buralarda da birkaç sene görev yaptıktan ve kaptanlarının olumlu görüşü ve sınavın ardından diğer kaptanların olumlu görüşleri ve şahitliklerinin ardından kaptan tayin edilecekleri; kaptan olan kişinin gemisini iyi tanması ve onun özelliklerini iyi bilmesi, fûnûn-ı bahriyye ve kavânîn-i harbiyye'nin tamamına sahip olması, mevcut bilgisini artırması için okumaya devam etmesi ve lisan bilmesinin lüzumlu olduğu,

- Mühendishâne'deki harita mühendislerinin görev yapacağı gemi, Tersane-i âmire'de bulunur iken geminin kaptanlarıyla beraber âlât-ı arma tanzîminde ve diğer malzemelerin gözetiminde bulunacakları; gemilerle denize açılarak deniz şartlarında görevlerini yerine getirmeyi öğrenecekleri; fenn-i harita şubesinde okuyup bilgi ve beceri edinseler de sınıf-ı evvele dâhil olmadıklarında gemi hocalığıyla taltif edileceği; başhocalık boşaldığında fenn-i harita şubesinin halife-i evvel'i yeterli bulunur ise başhoca olacak, eğer yeterli görülmez ise bir başkasının hoca tayin olunacağı; halife-i evvel, başhoca olur ise halife-i sâni, halife-i evvel olacak,

sınıf-1 evvel öğrencilerinden biri imtihanla halife-i sâni olacak, onun yerine sınıf-1 sâni öğrencilerinden biri aynı şekilde imtihan ile sınıf-1 evvel'e ve sâlis'ten biri sâni'ye ve râbi'den birinin de sâlis'e geçeceği,

- Donanma-yı hümâyûn kaptanlarından vefat edenlerin geride bıraktıkları erkek çocuklarına, on iki yaşına kadar aylık onar guruş mâhiyye ve günlük ikişer adet ekmek verileceği, daha sonra kânûnnâme gereğince bunlar ve hâricden kabiliyetli çocukların Mühendishâne'ye maaş almadan dâhil edileceği; ardından ihtiyaç durumunda imtihan ile sınıf-1 râbi' zümresine 30 guruş mâhiyye, günlük 1 adet ekmek ta'yînâtı ile dâhil edileceği,

- Bundan böyle “kaptan-zâdedir” diye hatır ve gönüle riayet ya da “şuna buna müteallıktır” diyerek rica ve şefaitle hiçbir kimseye kaptanlık ve hocalık verilmeyeceği; yükselmelerinde öncelik tanınmayacağı, Tersane-i âmire'de yapılan imalatta yüklü miktarda kerestenin telef edilmesinin önüne geçilmesi için Tersane-i âmire'de istihdam olunan marangoz amelesinin yevmiyesine 1805 yılından itibaren posta kalfalarına yevmiyye ikişer adet ekmek ile birer guruş ve neferlerine birer adet ekmek ile otuz üçer para ücret verildiği, fakat i'mâlât sırasında ortaya çıkan yonganın bunların tasarrufuna bırakılması sebebiyle “on paralık yonga tedariki için yirmi otuz kuruşluk kereste telef” ettikleri, bundan dolayı bu tür suistimalin önüne geçilmek istenmiş ise de tamamen başarılı olunamadığı; ayrıca “posta” tabir olunan ustanın on adet marangozu çalıştırması gerekirken bunun yerine birkaç marangoz, bir iki çoluk çocuk makûlesi şakird çalıştırmakta üstelik bir iki de kendisine şakird yevmiyesi de yazdığı, hâlihazırda İstanbul ve diğer şehirlerde yapılmakta olan devlete ait binalarda istihdam olunan dülger ve marangoz amelesinin daha yüksek yevmiyye ile istihdam olunduğu, buna karşılık Tersane-i âmire marangozlarının yevmiyelerinin bunlara göre daha düşük olduğu, bu durum böyle devam eder ise yonga maddesi uygulamasının kaldırılması ve yasaklanmasının mümkün olmayacağından bu hususun uygun bir biçimde çözümlenmesinin lazım geldiği; buna göre marangoz amelesinin on kişiden az olmayacağı, çoluk çocuk olanlara ve şakird yevmiyesi adıyla kimseye açıktan yevmiye verilmeyeceği; i'mâl eyledikleri ağaçlardan hâsıl olan yongayı sahiplenmeyecekleri ve zaruri hâsıl olan yonganın zift kazanlarında ve zindan fırınında kullanılacağı; buna aykırı hareket ederek yongayı dışarı çıkarmaya cesaret edenlerin cezalandırılacağı, buna karşılık posta kalfalarının yevmiyesi ikişer guruş zamlı üç guruşa, marangoz amelesi ise iki sınıfa ayrılarak sınıf-1 evvel'in yevmiyesine altmış yedişer para zamlı yüzer paraya ve sınıf-1 sâni'nin yevmiyesinin kırk beş para zamlı seksener paraya artırılacağı; yine on iki yaşından küçük olmamak şartıyla istihdam edecekleri şakirdlerin yevmiyesinin de onar para zam ile yirmişer paraya yükseltmesinin kararlaştırıldığı; posta kalfalarının, Liman

Reisi ve Başmimar marifetleriyle seçileceği; her birine sınıf-ı evvel ve sâni olmak üzere onar kişi verilip her birinin isim ve şöhretleriyle zimmet defterlerine kaydedileceği; rica ve şefaitle kalfaların daha üst sınıf kalfalığa nakl olunmayacağı, Liman Reisi ve Başmimar marifetiyle imtihan yapılarak nakl olunacağı ve deftere kayd edilecekleri; Tersane-i âmire'de istihdam edilen burgucu amelesi de marangozlar gibi yevmiye birer guruş ve neferlerine otuzar para ücret verilirken, kalfa ve neferlere eşit olarak yevmiye birer adet ekmek ile birer guruş ücret verilmekte, yine açıktan dahi bazılarına otuz üçer ve bazılarına onar para şakird yevmiyesi verilmekte ise de layıkıyla iş işlemedikleri gibi fırsat buldukça demir, çivi ve bakır çaldıkları, bu nedenle burgucu kalfalarının dahi yevmiyesi üçer guruş ve neferatı iki sınıf itibarıyla evvelî'nin yevmiyesi yüzer ve sâni'nin seksener parayükseltileceği, on iki yaşından aşağı olanların istihdam edilmeyecekleri; şakird yevmiyesinin yirmişer paraya yükseltilmesi ve eskiden olduğu gibi yevmiye birer adet ekmeklerinin verilmeye devam edilmesi; amelenin maaşlarına yapılan bu zammın ilk önce onlara bildirilmeyeceği, bir süre kendilerinden beklenen hizmeti ve gayreti gösterip göstermeyecekleri, malzemeleri telef edip etmeyecekleri ve çalıp çalmayacakları gözlenecek ve ardından yapmayacakları anlaşılınca gereğine bakılacağı; bu şekilde istihdam ve tahrîr olunmak üzere Safer ayının başından itibaren yevmiyelerinin yeni düzenlemeye uygun olarak yükseltileceği, bir müddet bu şekilde devam edecek istihdamlarının ardından amaç hâsıl olur ise durumun Bâb-ı âlî'ye bildirileceği ve bir nizâm tesis kılınacağı; ayrıca mahzen-i sürb, mahzen-i cûb, halat meydanı ve kereste maddelerinde dahi pek çok telefât olduğundan bunların gereğine bakılacağı,

- Donanma-yı hümâyûnda istihdam edilecek 8000 neferin tayinat ve mâhiyyelerinin Asâkir-i Mansûre'ye göre tatbik edileceği; bir sene boyunca lazım gelen mâhiyye, tayinat ve kisve bahalarının 8819 kîse akçe ve kûsur guruş ile daha önce zikredilen kaptanın maaşları ve tayinatları 2057 kîse akçe ve kûsur guruş tutacağı, toplam miktarın ise 10876 kese akçe ve kûsur guruşa tekabül edeceği, bu masrafın tedariki için her sene Donanma-yı hümâyûn'a gereği miktar alınan aynî asker alımının kazalardan bedel tertibiyle her bir mahallin durumuna göre 300 ila 600 guruşa kadar bedellerinin tahsil olunacağı, müretteb ve muntazam asker tedarikine muvaffak olunduğu takdirde eskiden yapıla geldiği üzere taşradan kalyoncu askeri alımına hâcet kalmayacağı; öteden beri aynen ve bedelen kalyoncu, gabyar ve mellâh olmak üzere 13800 nefer tertip olunan kazalardan eşit olarak her bir nefer için 500 guruş alındığı takdirde ihtiyaç duyulan miktar kîsenin toplanacağı ve Tersane-i âmire Hazinesine tahsis olunacağı, tahsil esnasında fukaraya güçlük olmamak hasebiyle rûz-ı Kasımda yarısı, kalan yarısının da dört ay süre içinde tahsil kılınacağı, tahsil esnasında kendilerinden hıdmet-i mübaşiriyye alınmayacağı; bu hususla ilgili yerlerin

mülki amirleri olan vali, mutasarrıf ve voyvodaların uyarılacağı, bu Kânûnnâme-i hümâyûn'a zaman içinde yapılması istenen cerh ve tadilat hususlarında Kaptanpaşa ve Tersane-i âmire Emîni'nin ortaklaşa sunacakları inhânın Bâb-ı âlî'ye arz edileceği ve irâde-i seniyye taallukuyla Kânûnnâme-i hümâyûna zeyil olunacaktır.

D- Kânûnnâme'nin Değerlendirmesi:

Kânûnnâme'nin hazırlanmasının temel amacı Donanma-yı hümâyûn ve Tersane-i âmire'de uzunca bir süredir yaşanan askeri, idari ve mali sıkıntıları gidermekti. Bu amaçla yeniden düzenlenecek Donanma-yı hümâyûn'un asker sayısında yarıya yakın bir azaltmaya gidildi. Bunda, Osmanlı Devleti'nin yaşadığı mali sıkıntının önemli bir payı olmakla beraber; sayıca daha az fakat daha talimli ve donanımlı bir askeri güç oluşturmak düşüncesi de bulunmaktaydı. Donanma-yı hümâyûn askerleri eskiden sadece sefer mevsimi olan Mayıs ile Kasım ayları arası denizde görev yapar, diğer aylarda ise askerlerin çoğu vaktini askerlik harici işlerde ve evlerinde geçirirlerdi. Yeni düzenlemeyle donanmayı on iki ay sefere hazır bir şekilde tutulacak, asker sayısı 15000'den 8000'e düşürülerek hem mali olarak hazine rahatlatılacak hem de mevcut asker daha yüksek maaşla memnun edilmiş olacaktı.

Kânûnnâme, Kaptanpaşanın yetki ve sorumluluğunu aynen eskisi gibi devam ettirdi. O'nun, Donanma-yı hümâyûn'un ve Tersane-i âmire'nin başı olma husûsiyeti korundu. Fakat Kaptanpaşa ve Tersane Emîni, tersanenin idaresini birlikte yürütecekler, kararları birlikte alacak ve tezkirelerini müşterek inhâ ile Sultan'ın onayına sunacaklardı. Bu düzenlemenin bir benzeri daha önce Asâkir-i Mansûre'de de yapılmıştı. Serasker ve Kaptanpaşaların idari yetkilerinin Nazırlar ve Tersane Emînleri vasıtasıyla az çok dengelenmek istenmesi öteden beri gelen Osmanlı Devleti'nin bir yönetim anlayışıydı.

Kânûnnâme'de dikkat çeken bir yenilik ise Kalyoncular Kâtibi'nin atanmasıyla ilgilidir. Kaptanpaşalık ve Nazırlık görevleri siyasi tayinler olarak değerlendirilmekteydi. Bu görevlere atanmada meslekten yetişmiş olma gibi bir şart aranmaz iken; Kalyonlar Kâtibi'nin atanmasında ise aranacaktı. Kalyonlar Kâtibi, kalyonların bütün levazım ve ihtiyaç işlerinden sorumluydu. Bundan önce III. Selim Dönemi'nde yapılan Kânûnnâme'de Kalyonlar Kâtibi bir üç yıllık dönem için atanırken¹⁷, şimdiki düzenlemede Kâtib'in görev süresine bir sınırlama getirilmedi. Bir zorunluluk ve ihtiyaç hâsıl olmadıkça görevini süre sınırlandırması olmadan sürdürecekti.

¹⁷ Gencer, a.g.e., s.72.

Önceki Kânûnnâme’de yer alan Donanma-yı hümâyûn ve Tersane-i âmire’nin üst düzey görevlileri ve hiyerarşik sıralaması aynen devam ettirildi. Buna göre üst düzey görevliler ve aldıkları yıllık maaş şöyleydi:

Görevliler	Maaş Miktarı(guruş)
Kapudâne-i hümâyûn	25000
Reis-i Liman	25000
Patrona-i hümâyûn	20000
Riyâle-i hümâyûn	18000
Kethüdâ-yı Tersane-i âmire	20000

Daha önceleri donanmanın sefere çıkacağı bahar mevsiminde taşradan nefer talebi ve tahrîri yapılmaktaydı. Bu yeni düzenleme ile daimî olarak 4200 reis, 3000 topçu ve 800 tüfenkçi hazır olarak kışlada tutulacaktı. Tüfenkçi neferlerine Tersane-i âmire Kethüdâsı nezâret edecekti. Tüfenkçi Neferleri görevlendirildikleri gemiye lazım gelen top, cephan ve mühimmât-ı sâirenin tertip ve tanzîmi hizmetleri ile barış zamanında Tersane-i âmire’de kaldıkları müddetçe tersanenin ve çevresinin asayiş ve güvenliğini sağlamakla yükümlü kıldılar.

Donanmadaki reisler ve topçular düzenli bir askeri teşkilat gibi bölük ve saf halinde yapılandırıldı. Her bir bölüğün başına bir onbaşı, 100 neferden oluşan safın başına da bir yüzbaşı tayin olundu. Donanma sefere çıkacağı zaman Kaptanpaşa safların gemilere tevziinden sorumluydu. Herhangi bir nedenle görevi başında olmadığı zaman bu vazife, Tersane Emîni tarafından yerine getirilecekti. Seferde olmadıkları zaman yüzbaşılar komuta ettikleri neferlerin ta’lîm ve ta’allümünden sorumluydular.

Topçu neferâtının yüzbaşısına topçubaşı ünvanı ve nişanı, reisler yüzbaşısına başreis nişanı verildi. Gemide bulunan mürettebat ve bütün mühimmât topçubaşının sorumluluğuna verildi. Ancak gemide iki yüz ve üç yüz topçu ve reis neferinin bulunduğu durumlarda topçu ve reis yüzbaşılarının hangisi üstün ve kabiliyetli ise topçubaşılık ve başreislik ünvanı ona verilecekti. Bütün subaylar ve neferler görev yaptıkları gemilerin kaptanının emri altındaydılar. Gemide kanuna ve edebe aykırı davranışta bulunanların cezalandırılmasından kaptan sorumluydu.

Mühendishâne-i Bahrî-i hümâyûn’un sınıf-ı evvel öğrencilerinin gemilere kaptan olarak atanmaları uygun görüldü. Daha önce ise fenn-i harita şubesi öğrencileri gemi kaptanlığına tayin edilmekte ancak bunlar geminin seyir halinde iken idaresini iyi olarak yürütemedikleri için gemi kaptanlığına bundan sonra atanmayacaklardı. Bunun yerine kabiliyetlerine göre sınıf-ı evvelle dâhil olacak ya da gemi hocalığıyla taltif edileceklerdi.

Sınıf-ı evvel öğrencileri; donanma, tersanede bulunduğu zamanlarda bütün gün talim ve taallümle meşgul olacaklardı. Fakat geminin kaptanı sefer emrini alır almaz öğrenciler gemiye çağrılacak ve geminin hazırlanmasında kaptana yardım edeceklerdi. Öğrenciler mühendis ünvanı

ile geminin kullanılması, kılavuzluk, armatörlük gibi geminin sevk ve idaresi ile ilgili hususlarda bilgi sahibi olacaklardı. Öğrencilerin bu eğitimi farklı büyüklükte gemilerde devam edecek ve gemi kaptanlarının olumlu tezkiresi ve imtihanın ardından diğer kaptanların olumlu görüşleriyle sona erecek, ardından öğrenciler kaptan olarak tayin edileceklerdi.

Tersane Tüfenkçi Tertibi'nin kurulması Kaptanpaşa ve Galatabaşı Ağası emrindeki çavuşların içinde vazifesini hakkıyla yapanlar "kavas" olarak istihdam edilecek, geri kalanlar görevlerinden el çektirilerek memleketlerine gönderilecekti. Galatabaşı Ağasının idaresi altında bulunan karakolların idaresi ve bölgenin asayişi, Tersane-i Âmire neferleri tarafından yerine getirilecekti¹⁸.

Barış dönemlerinde Kaptanpaşa, ikişer adet brik ve korvet gemilerini eğitim amaçlı görevlendirecekti. Bu gemilerin her birine 20 mütefennen reis ve 60'ı mübtedi ve 20'si mütefennen sudagabo ile bir mütefennen kaptan tayin edilecekti. Bundan başka Mühendishâne-i Bahrî-i hümayûndan sınıf-ı evvel'in içinden uygun birer öğrenci mühendis ve diğer öğrenciler de şakird olarak üçer beşer her bir gemiye dağıtılacaktı. Bu küçük deniz eğitim filosu Marmara Denizinde on beş günlük bir tatbikatın ardından geri dönecek ve bir başka sudagabo, reis, topçu, mühendis ve öğrencileri alarak yeniden denize açılacaktı. Bu uygulama muntazam olarak kış mevsimine kadar aralıksız devam edecekti.

Donanmaya nefer olarak alınacaklar 15 ile 25 yaşları arasında güçlü kuvvetli ve bekâr olacaklardı. Kaldırılan Yeniçeri Ocağı mensuplarından taifesinden donanmaya nefer olmak isteyenlere ise izin verilmeyecekti. Maaş, terfi, ayrılma ve emeklilik gibi hususlar Asâkir-i Mansûre Kânûnnâmesi'ne göre düzenlenecekti. Neferler daima kışlarında veya görevlendirildikleri karakollarda hazır olacaklardı. Evlenmelerine ise mülâzım rütbesine ulaştıktan sonra müsaade olunacaktı. Askerlik mesleği dışında ek iş yapmalarına kesinlikle müsaade edilmeyecekti.

Neferlere mahsus olmak üzere barış döneminde birer adet iç gömleği, acem gömleği, dizlik, püsküllü fes, kuşak, üç ayda birer defa verilmek üzere birer çift siyah yemeni, rûz-ı kasımda kollu nimten ve abâ nimten, abâ yağmurluk, don, gömlek, potur ve bir çift siyah çizme verilecekti.

Bundan başka Tersane-i Âmire'nin de bir düzen içine konması için yenilikler yapıldı. Tersane işçilerinin maaşları üç misline çıkarıldı ve çalışma usulleri yeniden düzenlendi. Tersanede öteden beri var olan alet-edevat hırsızlığını engellemek için azda olsa bir kontrol mekanizması oluşturuldu. Özellikle kereste kullanımında görülen israfı sonlandırmak için posta tabir olunan on kişilik işçi grubunun başındaki ustalar uyarıldı.

¹⁸Ahmed Lütfi, *a.g.e.*, s.184; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 486.

Donanmanın, Kânûnnâme uyarınca toplam 8000 kişilik bir askeri güce sahip olması gerekmektedir. Donanmada 3000 kişilik muntazam bir askeri güç bulunmaktaydı. Bu nedenle donanmanın 5000 askere daha ihtiyacı vardı. Bu eksikliği tamamlamanın yanında önemli bir sorun da donanmadan çıkarılan Rum denizcilerin yerlerine onlar kadar iş bilen az çok tecrübe sahibi denizcileri bulmaktı. Çünkü Kânûnnâme gereği sadece Müslüman olanlar donanmaya asker olarak alınacaktı. Bu amaçla Arapların yoğun olarak yaşadıkları Sayda, Akka, Gazze, Remle, Beyrut ve Trablusşam'dan 1000 nefer asker alımı gerçekleştirilecekti. Geri kalan 4000 asker ise sahile sınırı olmayan liva ve kazalardan yapılacaktı. Arapların askere alınması kolay değildi. Zira buna benzer bir girişim 1821 yılında da yapılmıştı¹⁹. Araplar, Osmanlı ordusunda ve donanmasında görev almaya sıcak bakmamaktaydılar. Nitekim Sayda Valisi de kendisinden talep edilen miktar askeri toplayamayacağını belirterek sayının 400'e düşürülmesini talep etti. Buna rağmen bu sayının da toplanıp İstanbul'a gönderilmesi zayıf bir ihtimaldi. Zira Sayda Valisinin ne kadar asker tahrîri yaptığı ve bu askerlerin İstanbul'a ulaşıp ulaşmadığı hakkında elimizde henüz bir bilgi bulunmamaktadır.

Yeni tahrîri yapılan Donanma-yı hümâyûn neferlerinin yerleştirileceği kışla ya da kışlaların belirlenmesi de çözüm bekleyen önemli bir sorundu. Hâlihazırda Kasımpaşa'daki Kalyoncu Kışlası 2700 kişilik bir asker kapasitesine sahipti. Geri kalan askerin hangi kışlaya yerleştirileceği henüz tespit edilmiş değildi. Bu hususta bir arayışın söz konusu olduğu Kânûnnâme'de ifade edilmektedir.

Yeni Kânûnnâme'nin Donanma-yı hümâyûn, Tersane-i âmire ve Mühendishâne-i Bahrî-i hümâyûn için ortaya koyduğu yeni yapılanma çalışması, bir ay bile geçmeden tamamen çöktü. Zira 20 Ekim 1827 tarihinde Donanma-yı hümâyûn'un denize dayanıklı gemilerinin üçte ikisinden fazlası Navarin Limanında İngiliz, Fransız ve Rus filolarından oluşan Birleşik Haçlı Donanması tarafından yok edildi. Osmanlı Devleti, 57 gemisinin batırılması ya da kullanılamaz hale getirilmesi yanında yetişmiş 6000 denizcisini de kaybetti. O sırada İstanbul'da bulunan 8 gemi, 2 fırkateyn ve birkaç küçük gemi ile az sayıdaki asker, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan ye gânedeniz gücüydü. Bu gemiler ve askerlerle İstanbul'a ve Boğazlara yönelik bir düşman saldırısı engellenmeye çalışılacaktı. Bir süre sonra patlak veren 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı boyunca donanma, ara sıra Karadeniz'e çıkmasına karşı çoğunlukla İstanbul ve boğazlar civarında dolaşarak buraların güvenliğini sağlamaya çalıştı²⁰.

¹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.488.

²⁰ BOA, A./DVNSKNA.d.2, vr.70a-b, 72a; Ahmed Lütfi, *a.g.e.*, ss.62-65, 220; M Tayyib Gökbilgin, "Navarin", *JA*, C.9, Eskişehir 1997, s.134.

SONUÇ

Osmanlı Tarihinde II. Mahmut Dönemi yenilikler bakımından ilklerin yaşandığı bir dönem oldu. Devleti; içte ve dışta tehdit eden ciddi sorunların üstesinden gelmek için özellikle idari, mali, sosyal ve askeri alanlarda birçok yenilik yapıldı. Bilhassa, devlete uzun bir süredir büyük sorunlar çıkarmakta olan Yeniçeri Ocağı'nın İnkılabıyla ıslahatların önü açıldı, yenilikler birbiri arkasına yapılmaya başlandı.

Bu amaçla Donanma-yı hümayûn ve Tersane-i âmire için Kaptanpaşa İzzet Mehmet Paşa nezaretinde yeni bir kânûnnâme hazırlandı ve II. Mahmut'un onayından sonra yürürlüğe girdi. İdari, mali ve askeri açıdan önemli yenilikler getiren kânûnnâmenin uygulanmasına süratle başlandı. Donanma-yı hümayûnda görev yapan gayr-i Müslim askerlerin yerine Müslüman olanların ikâme edilmesi kararı, devletin tebaasına yönelik bakış açısı ve yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir. Devlet, Müslüman olmayan teb'aasından güvenliği ile alakalı hususlarda bir destek alma ve/veya bekleme düşüncesinden hızla uzaklaşmaktaydı. Ne yazık ki, Osmanlı donanmasının yeniden yapılanması ve güçlendirilmesi çabası, donanmaya ait gemi ve mürettebâtın çoğunun Navarin'de yok edilmesiyle akâmete uğradı.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), *Kânûnnâme-i Askeri Defter* (A./DVNSKNA.d.),6,vr.91a-98b;2,vr.64a-72a.

BOA, *Hatt-ı Hümayûn (HAT)*, no: 23325.

BOA, *Maliyeden Müdevver Defter*, no:9002, ss.81-87.

2. Kitap ve Makaleler

Ahmed Lütfi Efendi.(1999), *Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt:1, İstanbul: Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları

BERKES, Niyazi. (1988), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

DANIŞMEND, İ. Hami. (1971), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: V, İstanbul: Türkiye Yayınevi.

GENCER, Ali İhsan. (2001), *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib. (1997), "Navarin", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi(İA)*, Cilt:9, Eskişehir.

GÖYÜNÇ, Nejat. (1999), "Hüseyin Paşa, Küçük" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C:19, ss.6-8, İstanbul.

KARAL, Enver Ziya. (1988),*Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, Ankara:Türk Tarih Kurumu.

KARAL, Enver Ziya.(1941), "Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar", *Türk Tarih Vesikaları*, 1/III, ss. 203-211.

- KÜÇÜK, Cevdet. (2001), “İzzet Mehmed Paşa, Darendeli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Cilt:23, ss.559-560, İstanbul.
- Mehmed Esad Efendi. (2000) *Vak'a-nüvis Es'ad Efendi Tarihi* (Neşre Haz:Ziya Yılmazer), İstanbul:Osmanlı Araştırmaları Vakfı .
- PAKALIN, M.Zeki. (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, İstanbul.
- SHAW, Stanford. (2008), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: I, İstanbul: E Yayınları.
- SAMİ, Şemseddin. (1987), *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yay.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1988), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- WALSH, Robert. (1836), *A Residence at Constantinople*, Vol: II, London.
- YALÇINKAYA, M. Alaaddin. (1999), “Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü”, *Osmanlı*, Cilt:6, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, ss.684-694.